

Сторінки історії

УДК 638.1
© 2013

*О.В. Капралюк,
кандидат сільсько-
господарських наук*

*Державна наукова
сільськогосподарська
бібліотека НААН*

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО БДЖІЛЬНИЦТВА

Досліджено історію розвитку бджільництва в Україні в період з IX до середини XX ст. Наведено системи бджільництва. Показано досягнення П.І. Прокоповича, які мають світове значення; розробку нових методів з догляду за бджолами, способи боротьби з хворобами, винайдення розбірного рамкового вулика та ін.

Ключові слова: бджільництво, бджолині сім'ї, пасіка, виробництво меду.

Україна має славу історію пасічництва і високі статистичні показники: 5-те місце з виробництва меду і 1-ше в Європі за кількістю бджолиних сімей. Понад 3 млн бджолиних сімей щороку запилюють ентомофільні сільськогосподарські культури на території держави. Бджільництво стало невід'ємною і важливою галуззю сільського господарства.

Мета дослідження — вивчити розвиток бджільництва на території України в період з IX до середини XX ст.

Методика проведення дослідження. Дослідження ґрунтується на принципах історичної достовірності, об'єктивності, системності та комплексності. Використано загальнонаукові (аналіз, синтез, типологізацію), міждисциплінарні (структурно-системний) та власне історичні (проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний та ін.) методи, а також методи джерелознавчого та архівознавчого аналізів.

Результати дослідження. Ще до виникнення Київської Русі продукти тваринництва вже мали велике значення в побуті населення і в економіці країни. Це доводять документи та свідчення мандрівників, які бували тут в ті часи [2]. Мед і віск у Київській Русі, нарівні з хутром, були основною продукцією зовнішньої торгівлі. Значення бортництва в житті Русі знайшло своє відображення і в законодавстві того часу. В першому писемному законі нашої країни «Руській правді» Ярослава Мудрого, документі невеликому за обсягом, але який охоплює всі сторони життя, є статті, присвячені бортництву.

Бджільництво в господарстві було, очевидно, одним із основних занять населення лісних областей. Професор П.І. Лященко зазначає, що «... как и в первобытном хозяйстве, видное место занимали в этот период (X–XI вв.) охота, звероловство, а также бортничество». «Для массы населения эти промыслы давали главные продукты, необходимые для дани, податей и для продажи».

Народні повстання XI–XII ст., роздроблення Київської Русі на окремі князівства та часті війни позначилися на народному господарстві країни, зокрема і на бджільництві.

У XVII–XVIII ст. бортцтво бджільництво прийшло в занепад, який був результатом великих змін в економіці країни — збільшувалася щільність населення, розширювалися орні землі, вирубали ліси.

На зміну бортництву прийшла інтенсивніша система бджільництва — у колодах. До середини XVIII ст. бортництво майже скрізь поступилося місцем пасічному господарюванню, але незважаючи на інтенсивнішу форму організації господарства, економічне значення бджільництва в XVIII і XIX ст. різко знизилося, а продукти бджільництва втратили свою цінність.

Проте згодом настав період розквіту вітчизняного бджільництва. Із середовища конотопських бджолярів вийшов всесвітньо відомий пасічник П.І. Прокопович (1775–1850 рр.), який досяг неймовірних результатів на царині раціоналізації бджільництва. Він винайшов (1814 р.) перші у світі розбірні рамкові вулики, які стали

дуже поширені ще за його життя. На своїй пасіці він відкрив (1828 р.) першу школу бджільництва, яка за час свого існування підготувала велику кількість бджолярів.

П.І. Прокопович багато займався дослідницькою роботою, вивчав життя бджіл, розробляв нові методи догляду за ними, заходи боротьби з хворобами бджіл. Він був першим дослідником і організатором кормової бази бджільництва [3].

Не випадково саме Конотопщина і ближні до неї райони дали світові, крім П.І. Прокоповича, і ряд інших великих діячів у галузі бджільництва: С.П. Великдана, Я.І. Костенецького, М.М. Вітвіцького, О.І. Покорського-Жоравко та ін.

XVIII і перша половина XIX ст. були періодом різкого зменшення бджільництва. Дешева продукція промисловості (виноробство, пивоваріння, цукрова промисловість та ін.) поступово витісняли продукти бджільництва. Скорочувалося бджільництво і через заборону розводити бджіл у лісах і поступово воно перетворилося в аматорську галузь заможної верхівки села.

Незважаючи на це, спілки бджолярів час від часу організували окремі заходи, спрямовані на розвиток місцевого бджільництва. Першу спілку в Україні було організовано в Одесі в 1828 р.

За ініціативи А.Ф. Андріашова в 1902 р. була відкрита в Києві (переведена потім у Боярку) «Практическая школа южно-русского общества пчеловодства». Першу виставку з бджільництва в Україні було організовано в Одесі в 1844 р.

В другій половині XIX ст. і на початку XX ст. українські бджоляри П.П. Коржевський, В.Ф. Ващенко розробили оригінальні методи догляду

за бджолами в умовах зони, де вирощують гречку; В.І. Ломакін запропонував широко відомі конструкції вальців, медогонки та іншого пасічного інвентарю.

У 1922 р. почало розвиватися майже зруйноване за час інтервенції і війн бджільництво. Було створено мережу бджільницької кооперації, яка забезпечувала пасічників штучною вощиною, пасічним інвентарем. Кооперація організовувала різні заходи з поширення знань з бджільництва, курси, виставки, проводила боротьбу з хворобами бджіл та ін.

Боярську школу було реорганізовано спочатку в профшколу, а потім у технікум бджільництва. Засновано науково-дослідну станцію бджільництва, яка мала свій друкований орган — журнал «Пасічник». При станції було відкрито заочні курси з підготовки бджолярів.

Під час Великої Вітчизняної війни народне господарство зазнало великих втрат, але вже за період з 1944 по 1953 р. бджільництво збільшилося в 9 разів. Пасіки мали в цей час уже 93% колгоспів. Середній розмір пасіки у всій республіці становив 65 сімей бджіл.

У цей період знову почав працювати значно розширений, великий завод (у Дергачах, під Харковом) бджолиного інвентарю, який випускав складні машини для механізованих воскових майстерень; побудовано завод з виробництва вуликів (у Броварах, біля Києва); відновлено технікуми бджільництва і науково-дослідну станцію. У багатьох областях організовано відділення бджільництва в школах для підготовки колгоспних пасічників, воскові майстерні, обласні розплідники бджіл, а поблизу Києва — республіканський розплідник бджіл [1].

Висновки

Бджільництво в Київській Русі було трьох видів: дуплове, бортське й у вуликах. Воно набуло значного поширення, проте часті війни призвели до занепаду бджільництва. Про-

те згодом майже зруйноване за час інтервенції і війн бджільництво почало розвиватися і за період з 1944 по 1953 р. збільшилося в 9 разів.

Бібліографія

1. Розов С.А. Из истории развития украинского пчеловодства/С. А. Розов//Пчеловодство. — 1954. — № 4. — С. 7–13.
2. Розов С.А. Очерки по истории отечественного пчеловодства/С.А. Розов. — Рязань, 1972. — № 4. — 111 с.

3. Титов И.А. Краткие очерки по истории пчеловодства/И.А. Титов//Пчеловодство. — 1946. — № 1. — С. 52–56.
4. Титов И.А. Краткие очерки по истории пчеловодства/И.А. Титов//Пчеловодство. — 1946. — № 4. — С. 52–56.

Надійшла 04.07.2012.